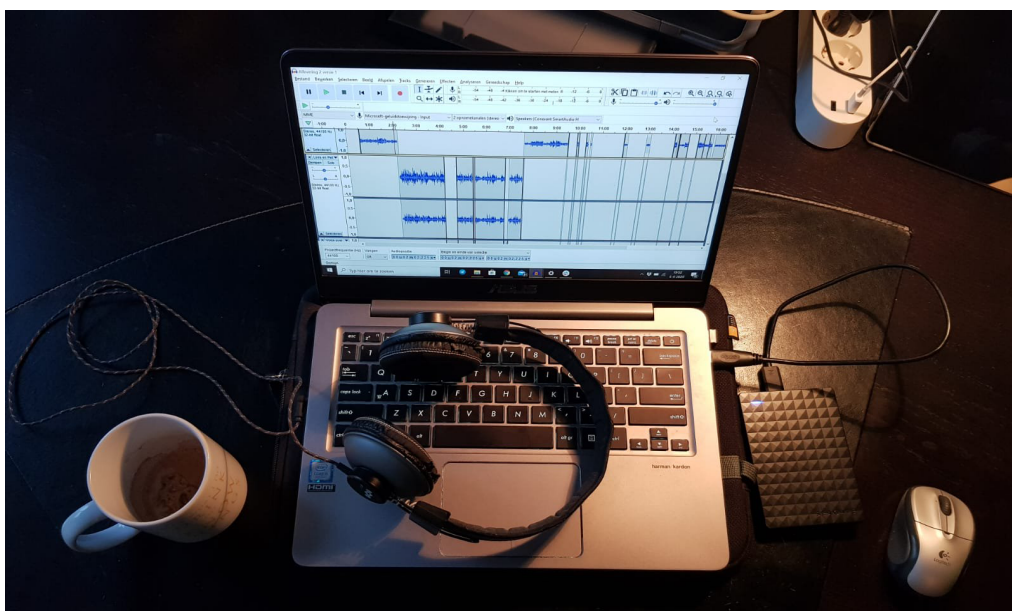

GESCHIEDONDERZOEK IN PODCASTS STELT DE ZOEKTOCHT CENTRAAL, NIET HET RESULTAAT

Afb. 1: Bij het maken van podcasts gaat veel tijd zitten in de montage. Bron: Bart Both.

Pim Huijnen

In this *Hoe geschiedenis jij?* Professor Pim Huijnen introduces the concept of historical podcast series. This format offers historians a way to show the everyday process behind their work. It triggers them to also think about storytelling, tension build-ups and activating their listeners. If they manage to do so, a lot of opportunities arise, building on the endless amount of historical stories, cold cases and information. Huijnen therefore calls on students and historians to go and explore the format of historical podcast series.

‘Er zijn geen getuigen meer,’ horen we een vriendelijke vrouwenstem aan het begin van aflevering twee van de podcast *Bob* hardop peinzen.⁵² ‘Dus waar moeten we beginnen? Wie moeten we bellen? Wat moet je googelen om een verhaal uit 1947 te verifiëren?’ Mijn eerste gedachte is: dit is niet door historici gemaakt. Die zouden het wel weten. Maar ook: die zouden dit soort vragen nooit hardop stellen. Iedere historicus herkent de vraag ‘waar moet ik in godsnaam beginnen?’, maar stelt haar bij voorkeur stilzwijgend achter het bureau. Met de deur dicht. En die gaat pas weer open als het antwoord erop een vloeiend narratief heeft opgeleverd, waarin de auteur zich de toon kan aanmeten van laat-mij-maar-even-vertellen-hoe-het-echt-zit.

Het klopt overigens dat dit geen historici zijn. De prijswinnende podcast over de zoektocht naar een onbekende jeugdliefde (de ‘Bob’ uit de titel) van een dementerende 84-jarige Vlaamse mevrouw is gemaakt door drie radiomaaksters verbonden in Audiocollectief Schik.⁵³ Maar hun naïviteit is gespeeld. Dit zijn doorgewinterde journalistes die echt wel weten wat ze doen. Hun vragende toon is een retorische truc die de luisteraar uitnodigt actief mee te denken. Met zulke retoriek zijn veel historici volledig onbekend, evenals met het mobiliseren van hun publiek.

Met zulke retoriek zijn veel historici volledig onbekend.

Misschien zouden historici eens wat vaker voor podcastmaker moeten spelen. Er schuilt zoveel waardevols in geschiedenis in de vorm van podcasts. Het type dat ik hierbij in mijn hoofd heb zijn de podcastseries die zich in opeenvolgende afleveringen ontvouwen als een whodunnit. Dit levert een vorm op die makers dwingt na te denken hoe spanning te creëren en die luisteraars uitnodigt actief te luisteren, dan wel in actie te komen. Het is niet voor niets dat true crime al tijden het populairste podcastgenre is. Er is geen *cold case* of hij wordt niet gegoten in een epigoon van het paradigmatische eerste seizoen van *Serial*.⁵⁴ Ook *Bob* valt min of meer binnen dit genre. Waarom zouden wij, die van cold cases ons werk hebben gemaakt, hier niet van leren?

Er schuilt zoveel waardevols in geschiedenis in de vorm van podcasts.

Voor historici die zich eens aan het maken van zo’n podcast willen wagen, is het interessante dat hij de kloof overbrugt tussen geschiedvorsching en geschiedschrijving. Onderzoek doen is een grillig proces. Zelden levert je onderzoek het verhaal op dat je aanvankelijk dacht te gaan vertellen. En gedurende die zoektocht van vraag naar verhaal gaat een karrenvracht aan tijd en moeite zitten in zaken die je niet in

⁵²

<https://www.vpro.nl/dorst/producties/bob.html>.

⁵³ <https://collectiefschik.com/>.

⁵⁴ <https://serialpodcast.org/>.

publicaties kunt verwerken.⁵⁵ Er schuilt waarde in de fysieke ervaring van (archief)onderzoek met alle indrukken, ingevingen en toevalligheden die daarbij komen kijken. De geschiedverhalen die studenten geleerd worden te schrijven, bezitten vanuit hun aard een rechtlijnigheid (vraag – uitwerking – conclusie) die geen recht doet aan die ervaringen. Een seriële podcast kan dat wel.

Dat biedt voor de historicus twee voordelen. Een deel van de populariteit van dit type podcast schuilt in de vermenging van zoektocht en uitkomsten. Joost de Vries prees in zijn stuk over het succes van true crime in *De Groene Amsterdammer* onlangs de toon waarmee Sarah Koenig, de presentator van *Serial*, te werk ging: ‘nooit vanuit een hiërarchische positie, als alwetende expert, maar als gewoon Sarah, een journaliste die iets niet begreep en de luisteraar meenam in haar onderzoek.’⁵⁶ Het was precies die toon die ten dele ook het succes van *Bob* verklaart. Voor een historicus op zoek naar een publiek lijkt me zulke aandacht altijd welkom.

Daarbij komt dat deze kom-laten-we-samen-op-onderzoek-uitgaan-toon het publiek aan de hand neemt bij wat historici eigenlijk doen als ze aan het werk zijn. In tijden van publieke druk op wetenschappelijk onderzoek en de daaruit voortvloeiende aandacht voor

public engagement en *open science* is dat heel interessant om mee te experimenteren. Door de deur te openen naar de wereld áchter het geschiedverhaal kunnen ze de wetenschappelijkheid van het historische bedrijf zichtbaar maken: van het historische handwerk – weten waar je bronnen vindt, de bronnenkritiek, maar ook het verdisconteren van bronnen die níét direct tot inzicht of antwoord leiden – tot de kennis van context die daarbij komt kijken.

Het maken van zulke podcasts is in het bijzonder voor geschiedenisstudenten interessant. Onderzoek in deze vorm gieten vergt vaardigheden die vaak veel beter aansluiten op de werkelijkheid waarin studenten een beroepsmatige toekomst zullen moeten vinden, dan het schrijven van papers. Er schuilt veel, vaak technisch werk in dat niet te onderschatten is. De tien studenten die in 2020 onder mijn leiding een serie podcasts over geschiedenis in Utrecht maakten onder de noemer DOMcast zijn hierin door schade en schande wijs geworden.⁵⁷ Maar zij zullen beamen dat wie die moeite neemt vaardigheden opdoet die in elke academische opleiding, en ook veel creatieve en journalistieke beroepen onmisbaar zijn: hoe te spelen met zaken als spanningsbogen en retoriek, *in media res* en *show, don't tell*.

⁵⁵<http://phdcomics.com/comics/archive.php?comicid=1887>.

⁵⁶ Joost de Vries, ‘Moord, vuige moord. De aantrekkingskracht van de waargebeurde moord’, *De Groene Amsterdammer* 42, 21

oktober 2021, 47-51, <https://www.groene.nl/artikel/moord-vuige-moord>.

⁵⁷ <https://www.domcast.nl/>.

De grootste uitdaging is om die narratieve vormen om te zetten in een oprechte poging om je publiek te engageren. Want een podcastserie in deze vorm is een spannend medium om de idealen van ‘gedeelde autoriteit’, die we van de publiekshistorische theorie kennen, in de praktijk te brengen. Koenig liet in *Serial* zien hoe veel je kunt bereiken door je luisteraars al tijdens het onderzoek deelgenoot te maken van je twijfels, onzekerheden en doodlopende wegen.

Het mooie is: als historici kunnen wij uit een oneindig veel dieper vaatje putten dan Koenig. *DOMcast* liet al zien hoe graag mensen meedenken en -werken met historisch onderzoek. Zij dragen een schat aan informatie bij die niet te vinden is in officiële archieven. En zij brengen via hun persoonlijke getuigenissen de geschiedenis zoveel dichterbij dan geschreven anekdotes dat kunnen. Al die clichés van je grootouders over hoe het vroeger was veranderen in podcasts in de onmisbare couleur locale van de alledaagse geschiedenis.

*Seriele onderzoekspodcasts
vragen er om door historici te
worden geëxploreerd.*

Kortom, seriële onderzoekspodcasts vragen erom door historici te worden geëxploreerd. Dit academische jaar doen Gertjan Plets en ik dit zelf in het project *Carbon Cultures*, waarin we met behulp van studenten onze relatie met aardgas en andere fossiele brandstoffen

als cultureel erfgoed onderzoeken.⁵⁸
Voor wie geïnteresseerd is geraakt: kom eens praten! Maar bovenal: begin!

Pim Huijnen is an assistant professor of cultural history at Utrecht University. He specializes in the digital study of cultural history and the history of science. His research focuses on the use of computational techniques in historical research and the reflection on digitization and datafication for the study of history.

⁵⁸ <https://carboncultures.org/>.

HEETHOOFDEN EN REVOLUTIONAIREN

De Nederlands-Duitse betrekkingen tijdens de Deens-Duitse oorlog van 1864

Afb. 1: De bestorming van Als door het Pruisische leger tijdens de Deens-Duitse oorlog in de zomer van 1864, door Wilhelm Camphausen (1866). Bron: Deutsches Historisches Museum Berlin.

Max Claassen

In 1864, the Dutch government faced a diplomatic dilemma. Because of the conflict between the Kingdom of Denmark and the German Confederation, Limburg was suddenly burdened with the decision making about military actions against Denmark, since Limburg was part of the German Confederation. In this research, Max examines what influence the Dano-Prussian War in 1864 had on the Dutch attitude towards the bilateral relations between the Netherlands and the German Confederation.

Op 1 februari 1864 brak er een conflict uit tussen het Koninkrijk Denemarken en de Duitse Bond over de hertogdommen Holstein en Sleswijk. Omdat de Nederlandse provincie Limburg onderdeel was van de Duitse Bond, moest ze meebeslissen over de militaire acties tegen Denemarken. De Nederlandse regering stond voor een diplomatiek dilemma. Ze kon kiezen om voor de militaire acties te stemmen en het Limburgse contingent te mobiliseren. Hiermee zou er worden afgeweken van de afzijdige politiek waar Den Haag bekend om stond, nadat Nederland zijn vroegere status als grote mogendheid voorgoed was kwijtgeraakt door de onafhankelijkheid van België in 1839. Nederland was nu een vredelievende kleine en vrije mogendheid met een groot koloniaal rijk en verleden, die geen concrete functie in de internationale politiek meer had en deze ook niet begeerde.⁵⁹ Het zou voortaan een buitenlandse politiek voeren van vrijwillige neutraliteit. De andere optie was om zich passief en vredelievend op te stellen tegenover Denemarken. Hierbij bestond het gevaar dat Nederland de agressiviteit van de Duitse nationalistische beweging over zichzelf afriep en hierdoor Limburg definitief kon verliezen aan de Duitse Bond.⁶⁰

Nederland zou voortaan een buitenlandse politiek voeren van vrijwillige neutraliteit.

⁵⁹ E.H. Kossman, 'De deugden van een kleine staat', in: N.C.F. van Sas e.a. (red.), *De kracht van Nederland* (Haarlem 1991) 36-41, aldaar 41.

In dit artikel staat de volgende vraag centraal: welke invloed had de Deens-Duitse oorlog in 1864 op de Nederlandse houding ten aanzien van de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond? De onderzoeksvraag wordt beantwoord door de casus te bestuderen vanuit twee perspectieven. Ten eerste worden de Nederlandse vertegenwoordigers in de Duitse Bond behandeld door een aantal redevoeringen en stemmingen te onderzoeken. Ten tweede wordt het buitenlandbeleid van de Nederlandse regering bestudeerd door te kijken wat de ministers van Buitenlandse Zaken en de voorzitter van het kabinet te zeggen hadden over de kwestie in het Nederlandse parlement. Er is weinig onderzoek gedaan over dit specifieke onderwerp vanuit Nederlands perspectief. Meestal worden de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond tijdens deze oorlog in de context van de Duitse eenwording of vanuit Limburgs oogpunt onderzocht. De invalshoek aan de hand van Nederlandse overheidsdocumenten en staatsbegrotingen van het departement van Buitenlandse Zaken zorgt voor een nieuw perspectief in de verouderde historiografie van dit onderwerp.

Historicus Jacco Pekelder bespreekt in zijn hoofdstuk *Nederland en de Duitse kwestie* beknopt de invloed van de Deens-Duitse oorlog op het Nederlandse buitenlandbeleid in een casus over de Duitse eenwording. Hierin stelt

⁶⁰ Jacco Pekelder, 'Nederland en de Duitse kwestie', in: Pekelder e.a. (red.), *De wereld volgens Nederland* (Amsterdam 2015) 59-80, aldaar 74.

hij dat de Nederlands-Duitse betrekkingen onder druk kwamen te staan door het uitblijven van Engelse hulp aan het kleine Denemarken. In dit artikel zal de asymmetrie van het Nederlands-Duitse nabuurschap als door Pekelder benoemde structurele factor in de Nederlands-Duitse betrekkingen samen met het Nederlandse afzijdigheidsbeleid als rode draad gebruikt worden. Door de asymmetrie tussen het 'kleine' Nederland en de 'grote' Duitse Bond bestaat er volgens Pekelder namelijk een zekere spanning, waardoor Nederland ertoe neigt om haar zelfstandigheid en identiteit tegenover de Duitse Bond te verdedigen.⁶¹

HET CONFLICT TUSSEN DENEMARKEN EN DE DUITSE BOND

Dit bekende citaat van Henry John Temple, premier van het Verenigd Koninkrijk tijdens de Deens-Duitse oorlog, illustreert hoe gecompliceerd het conflict was rondom de twee hertogdommen. Al sinds het Congres van Wenen waren er spanningen tussen de staten van de Duitse Bond en Denemarken over de status van Sleeswijk en Holstein.⁶² In 1848 leidde dit tot een oorlog tussen Denemarken en Pruisen. Denemarken behaalde met hulp van Engeland en

Rusland de overwinning.⁶³ In 1863 ontstond er door de dood van de Deense koning en de afkondiging van een nieuwe Deense grondwet een tweede conflict over Sleeswijk-Holstein. Denemarken wilde Sleeswijk, zeer tegen de zin van de Duitse Bond in, volledig integreren in zijn koninkrijk. De Denen waren door de overwinning in 1848 erg zelfverzekerd en het opkomende nationalisme zorgde voor een gevoel van onoverwinnelijkheid onder de bevolking. De Bond voelde zich bedreigd en begon als reactie hierop een militaire campagne tegen Denemarken, onder leiding van Pruisen en Oostenrijk.⁶⁴ In februari 1864 vielen Pruisische en Oostenrijkse troepen Sleeswijk en vervolgens Denemarken binnen.⁶⁵

Only three people have ever really understood the Schleswig-Holstein business—the Prince Consort, who is dead—a German professor, who has gone mad—and I, who have forgotten all about it.⁶⁶

Deze oorlog werd een belangrijk onderwerp in de betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond door de rol van de provincie Limburg in dit conflict, wat zorgde voor verregaande nationale politieke belangstelling. Het gevaar bleek namelijk reëel dat de dubbelzijdige staatkundige positie van Limburg in de toekomst de aanleiding kon zijn voor een soortgelijk conflict tussen

⁶¹ Ibidem, 75.

⁶² Dick van der Meulen, *Koning Willem III 1817-1890* (Amsterdam 2013) 410.

⁶³ Ibidem, 411.

⁶⁴ Eric Lemmens, *Aan Vorst en vaderland gehecht, doch tevreden zijn zij niet. Limburgse politici in Den Haag 1839-1918* (Amsterdam 2004) 128.

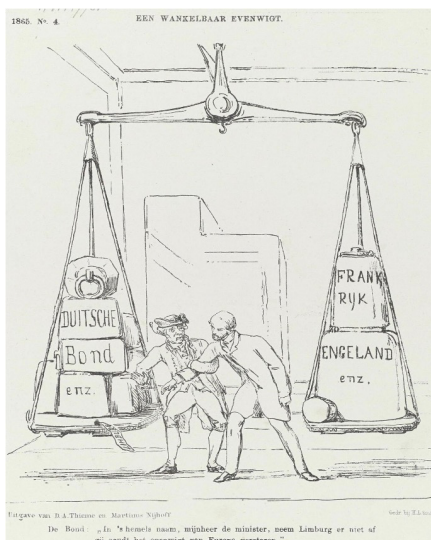
⁶⁵ C.A. Tamse, *Nederland en België in Europa (1859-1871): de zelfstandigheidspolitiek van twee kleine staten* (Den Haag 1973) 50.

⁶⁶ James R Heywood, 'Palmerston's joke about the Schleswig-Holstein question', in: *Notes and Queries* 67 (Oxford 2020) 1, 112-114, aldaar 112.

Nederland en de Duitse Bond.⁶⁷ De situatie van Nederland en Denemarken was immers min of meer hetzelfde. De hertogdommen Sleeswijk en Holstein vormden een persoonlijke unie met Denemarken en werden hierdoor vanuit de Deense hoofdstad Kopenhagen geregeerd. Het hertogdom Holstein was echter tegelijkertijd lid van de Duitse Bond. Dit betekende dat zowel de koning van Denemarken als de koning van Nederland als hertogen lid waren van de Duitse Bond en hiermee een verbindende factor waren in de diplomatieke relatie van het respectievelijke Denemarken en Nederland met de Duitse Bond.⁶⁸ Een belangrijk verschil tussen de situatie van Limburg en de situatie van Holstein is dat het Deense hertogdom overwegend Duitstalig was, terwijl er in Limburg vooral Nederlands gesproken werd.⁶⁹ Ook was er in de jaren 1860 geen sprake van pro-Duitse separatistische sentimenten in de Nederlandse provincie, terwijl dit in Holstein wel het geval was.⁷⁰

Daarnaast bood de oorlog met Denemarken een uitgelezen kans om internationaal te pleiten voor het verbreken van de banden tussen Limburg en de Duitse Bond.⁷¹ Als de Duitse Bond namelijk in een oorlog verwickeld raakte met een andere mogendheid, diende ook het hertogdom Limburg soldaten te leveren en de lasten te dragen voor een zaak die

hen vaak niet raakte of interesseerde.⁷² Hoewel de vertegenwoordigers van Limburg tegen de militaire campagne hadden gestemd, werd er alsnog van Nederland verwacht soldaten te leveren die namens de Duitse Bond moesten gaan vechten tegen het Deense koninkrijk.⁷³

Afb. 2: Spotprent van J.M. Schmidt Grans over minister van Buitenlandse Zaken E.J.J.B. Cremers, die door Limburg van de weegschaal te willen halen het wankel evenwicht tussen de Europese grootmachten dreigde te verstoren. Bron: De Nederlandsche Spectator 4 (28 januari 1865), <https://bit.ly/3HqArRS>.

NEDERLANDSE GEZANTEN IN DE DUITSE BOND

Er waren tijdens het Deens-Duitse conflict twee gezanten die Limburg en

⁶⁷ Lemmens, *Aan Vorst en Vaderland gehecht*, 128.

⁶⁸ Pekelder, *Nederland en de Duitse kwestie*, 65.

⁶⁹ Van der Meulen, *Koning Willem III*, 411.

⁷⁰ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 52.

⁷¹ Lemmens, *Aan Vorst en Vaderland gehecht*, 128.

⁷² M.G. Spiertz, 'Limburg uit de Duitse Bond' in: *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 102 (1966) 2.

⁷³ *Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal* (hierna: *HTK*) 1863-1864, Kamerstuk CXXV, nr. 9. Voorloopig Verslag (hierna: *VV*), 1607.

Luxemburg representeerden in de bondsvergaderingen te Frankfurt: Von Scherff en Van Zuylen. Van Zuylen werd gezien als een ervaren beroepsdiplomaat die de Limburgse kwestie op moest gaan lossen.⁷⁴ Uit de staatsbegroting van 1864 blijkt dat de gezanten tegen de militaire bezetting van het hertogdom Holstein en het 'niet tot den Duitschen Bond behorende hertogdom' Sleeswijk hadden gestemd in de Duitse bondsvergadering.⁷⁵ Ze stelden zich tamelijk vredelievend op en probeerden het conflict te de-escaleren door tegen Duitse militaire interventie te stemmen.

In 1866, twee jaar na de Deens-Duitse Oorlog, was er onenigheid ontstaan over het bestuur van Sleeswijk en Holstein door de twee Duitse mogendheden: Oostenrijk en Pruisen. Von Scherff beargumenteerde in een rede tijdens een bondsvergadering over dit onderwerp dat het een historisch misverstand was dat Limburg naast een Nederlandse provincie, ook een volwaardige bondsstaat was:

De inwoners van Limburg zijn nimmer Duitschers geweest [...] en blijven zij in elk opzigt Duitschland vreemd. Van daar dat zij den band, die hen met Duitschland heeft verbonden, beschouwen als een opgedrongen, ongelukkigen band welks slaking voor hen in hoogen graad wenschelijk is.⁷⁶

Dit was niet de eerste keer dat er door gezanten van Limburg gepleit werd voor een afscheiding van de Duitse Bond en het Nederlandse karakter van Limburg

benadrukt werd. Zo werd er in de staatsbegroting van 1864 een votum aangehaald waarin door de Nederlandse gezanten beargumenteerd werd dat Limburg niet Duits maar Nederlands was: 'De bewoners van dat land, hetwelk slechts ten gevolge van politieke gebeurtenissen tegen zijn wensch en wil in den Bond is opgenomen, zijn door hunne nationaliteit, taal en gebruiken aan Duitschland vreemd geweest en gebleven.'⁷⁷ Verder liet de gezant weten dat het hertogdom eerder geneigd was om te pleiten voor een gehele afscheiding van de Duitse Bond dan 'eene naauwere verbinding met Duitse wetten en instellingen ten doel [te] hebben.'⁷⁸ Opvallend is dat deze wens tot afscheiding van de Duitse Bond in 1863 veel minder expliciet werd genoemd dan in het citaat uit 1866. Dit is een direct gevolg van de positie van het kleine Nederland tijdens het Deens-Duitse conflict. Door de vergelijkbare situatie tussen Denemarken en Nederland werd de door Pekelder genoemde asymmetrische spanning tussen Nederland en de Duitse Bond versterkt, en verdedigden de Nederlandse gezanten hun zelfstandigheid en identiteit door explicieter te pleiten voor een Limburgse afscheiding van de Duitse Bond.

HET BELEID VAN THORBECKE EN ZIJN MINISTERS

⁷⁴ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 111.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Van der Meulen, *Koning Willem III*, 411.

⁷⁷ *HTK* 1863-1864, Kamerstuk II III A, nr. 126, Memorien van Beantwoording (hierna: MvB), 357.

⁷⁸ Ibidem.

VAN BUITENLANDSE ZAKEN

In de periode rondom het Deens-Duitse conflict waren er maar liefst drie ministers van Buitenlandse Zaken: Paul van der Maesen de Sombreff, Willem Huysen van Kattendijke en Eppo Cremers. Ze waren alle drie liberale ministers in het kabinet-Thorbecke II (1862-1866). Van der Maesen en Cremers werden door politieke tegenstanders gezien als diplomatieke debutanten van wie allerlei misstappen verwacht konden worden.⁷⁹ Van der Maesen kreeg vlak voor zijn aftreden commentaar vanuit de Eerste Kamer. Hij zou de recente gebeurtenissen rondom Sleeswijk en Holstein te kort hebben benoemd in de staatsbegroting.⁸⁰ Het enige wat hij over het Nederlandse buitenlandbeleid tijdens deze crisis te zeggen had, was dat er ‘met de meeste beradenheid en voorzigtigheid al datgene is gedaan, wat onze onzijdigheid ook in de toekomst kan waarborgen.’⁸¹ De Kamerleden eisten meer toelichting over de situatie van Limburg en vroegen zich af of de Duitse Bond zomaar kon beschikken over ‘onze middelen en het Nederlandsche leger’.⁸² De weerlegging van de minister zou er echter nooit komen, omdat hij in dezelfde week, mede door zijn slechte

verhouding met de koning, werd afgezet door de Eerste Kamer.⁸³ Hij ging de geschiedenisboeken in als ‘de zondebok der buitenlandse politiek in het kabinet Thorbecke’.⁸⁴

Ook zijn kersverse opvolger Huysen van Kattendijke ging niet verder in op de Nederlandse positie in dit gecompliceerde vraagstuk. Hij vond het als interim-minister niet aan hem om zich erover uit te spreken: ‘De Kamer houde mij ten goede dat ik [...] niet tred in politieke beschouwingen van onze verhouding tot den Duitschen Bond en het wenschelijk acht om daarvan te worden ontslagen.’⁸⁵ De Tweede Kamer had hier begrip voor waarna de vergadering werd afgerond.⁸⁶ De kwestie werd doorgeschoven naar zijn opvolger: Eppo Cremers.

In de tussentijd sprak J.R. Thorbecke, leider van het kabinet-Thorbecke II, zich in het parlement ook nauwelijks uit over de verontrustende situatie rondom de twee hertogdommen. Hij probeerde het onderwerp in maart 1864 zoveel mogelijk te vermijden: ‘Dat de Kamer zich zal onthouden van besprekingen over de Duitse kwestie, beloof ik niet te zeggen dat mij bijzonder aangenaam is. Ik zal er mij daarom ook van onthouden.’⁸⁷ De Nederlandse regering

⁷⁹ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 111.

⁸⁰ *Verslag der handelingen van de Eerste Kamer der Staten Generaal* (hierna: *HEK*) 1863-1864, 81.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ PDC Informatie Architectuur, ‘Jhr. Mr. P.th. van der Maesen de Sombreff’

https://www.parlement.com/id/vg09ll34k2y1/p_th_van_der_maesen_de_sombreff (3 januari 2021).

⁸⁴ M.W. Jurriaanse, *De ministers van Buitenlandse Zaken 1813-1900* (Den Haag 1974) 193.

⁸⁵ *HTK* 1863-1864, 424.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*, 446.

probeerde zich zo min mogelijk te bemoeien met deze moeilijke kwestie en voerde een dubbelzinnige politiek: aan de ene kant werd er gewezen op de bijzondere positie van Limburg binnen de Duitse Bond, terwijl ze aan de andere kant niet hardop de militaire agressie van de twee Duitse grootmachten wilde afkeuren. De staatslieden waren bang dat dit voor woede kon zorgen bij de Duitse nationale beweging.⁸⁸ Deze angst werd versterkt door Van Zuylen. Hij meldde met veel ongerustheid over de territoriale ambities van Pruisen: ‘Men wil Duitse zeehavens, men wil ook de Elbe geheel vrij hebben en dit is een argument dat wel de opmerking van Nederland verdient, want wat voor de Elbe geldt kan ook op den Rhijn van toepassing zijn.’⁸⁹

De bezorgdheid in de Staten-Generaal is duidelijk te zien aan de hoeveelheid vragen die minister Cremers kreeg over de kwestie in mei. Een Kamerlid had zelfs ‘innig medelijden met den Minister van Buitenlandsche zaken, die als het ware onder een stoet van vragen ligt’.⁹⁰ Cremers probeerde de Tweede Kamer gerust te stellen door zijn vertrouwen uit te spreken over het conflict in aanloop naar het aankomende Europese congres: ‘Geheel Europa toch, met uitzondering van de heethoofden en revolutionairen in Denemarken, Duitsland en elders, wenschten den vrede, Denemarken wel het allermeest.’⁹¹ De onervaren Cremers liet weinig los over de situatie en

wilde het Nederlandse beleid eerst intern bespreken voordat hij het publiekelijk in de Tweede Kamer zou verkondigen. Deze geheimzinnigheid van Thorbecke en zijn ministers werd door politieke tegenstanders bekritiseerd.⁹²

Heethoofden en revolutionairen in Denemarken, Duitsland en elders.

Nadat Cremers de retroacta van de Sleeswijk-Holstein-kwestie grondig had bestudeerd, concludeerde hij dat de Nederlandse gezanten louter een passieve rol hadden gespeeld tijdens de stemmingen in de Bondsdag en besloot hij een actiever Duits beleid te voeren dan zijn twee voorgangers.⁹³ Hij zag de wijziging van de bondsconstitutie ten gevolge van de toevoeging van de hertogdommen Sleeswijk en Holstein namelijk als de uitgelezen mogelijkheid om Limburg uit de Duitse Bond te krijgen.⁹⁴ De neutraliteit van het Nederlandse beleid werd hiermee gewaarborgd terwijl de Nederlandse zelfstandigheid tegenover de Duitsers tegelijkertijd werd verdedigd. De twee gezanten in Frankfurt waren het eens met deze strategie en pleitten zelfs voor een Nederlandse deelname aan het aankomende Europese congres in Londen waar de Sleeswijk-Holstein-kwestie opgelost zou worden.⁹⁵

Het kabinet schoot dit plan echter af, omdat het niet als het juiste moment werd gezien om voor een Limburgse

⁸⁸ Pekelder, *Nederland en de Duitse kwestie*, 74.

⁸⁹ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 51.

⁹⁰ *HTK* 1863-1864, 647.

⁹¹ *Ibidem*, 649.

⁹² Tamse, *Nederland en België in Europa*, 112.

⁹³ *Ibidem*, 53-54; *HTK* 1863-1864, Kamerstuk II III A, nr. 126, MvB, 357.

⁹⁴ *Ibidem*, 54.

⁹⁵ *Ibidem*.

onafhankelijkheid te pleiten. Oostenrijk en Pruisen waren namelijk niet van plan om de Duitse banden met Limburg te verbreken, omdat de grote mogendheden wel iets anders aan hun hoofd hadden: de onbuigzaamheid van Kopenhagen.⁹⁶ Pas in 1867 kwam er een definitief einde aan de halfslachtigheid waarin de Nederlandse provincie Limburg verkeerde. Door het Verdrag van Londen werden de Duitse banden verbroken en had het geen dubbele staatkundige positie meer. Dit wordt door historicus M.G. Spiertz gezien als een groot voordeel voor Nederland, omdat Limburg in het volgende Europese conflict, de Frans-Duitse oorlog in 1870-1871, niet meer gedwongen kon worden om troepen te leveren. Hierdoor kon de Nederlandse afzijdigheidspolitik niet meer in gevaar komen.⁹⁷

Afb. 3: E.J.J.B. Cremers, Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken van maart 1864 tot juni 1866.

Bron: Haags Gemeentearchief. Identificatienr.: 1.61649

CONCLUSIE

Het Deens-Duitse conflict is een belangrijk omslagpunt in de betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond. Door de bijzondere staatkundige positie van Limburg werd Nederland gedwongen zich te mengen in een internationaal conflict. Hierdoor kwam de Nederlandse neutraliteitspolitiek in gevaar. De Duitse overrompeling van het dapperere Denemarken legde de kwetsbare positie van kleine mogendheden als Nederland op een pijnlijke manier bloot en liet een diepe indruk achter. Nederland kon zich niet meer verschuilen achter traktaten en kon niet meer blindelings rekenen op steun vanuit Londen. De wens om Limburg los te maken van de Duitse Bond werd na het Deens-Duitse conflict vaker en explicieter genoemd dan voor het conflict. Eén thema komt duidelijk terug bij het bestuderen van het beleid van zowel de ministers van Buitenlandse Zaken als de voorzitter van de Ministerraad: afzijdigheid. De kabinetsleden spraken zich in het parlement zo min mogelijk uit over de Deens-Duitse kwestie terwijl er door Cremers achter de schermen aan een actiever Duits beleid werd gewerkt waarmee een Limburgse afscheiding van de Duitse Bond bewerkstelligd kon worden. Andere kabinetsleden vonden het echter geen goed idee om dit in deze fase expliciet te verkondigen, omdat het een te onzekere tijd was.

⁹⁶ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 54.

⁹⁷ Spiertz, *Limburg uit de Duitse Bond*, 7.

Limburg was een Nederlandse provincie die bevrijd moest worden van Duitse invloeden.

Dit is een schrijnend voorbeeld van het door Pekelder genoemde traditionele dilemma van een klein land als Nederland in een grote wereld: zich bewust van zijn kwetsbaarheid is het vaak tot dade-loosheid gedoemd.⁹⁸ Toch tonen de resultaten van dit onderzoek aan dat er sprake was van een fundamentele verandering in de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond. Uit de bestudering van bronmateriaal dat door andere historici nauwelijks tot niet is gebruikt, blijkt dat het Nederlandse nationaliteitsgevoel juist groeide door blootlegging van de asymmetrie tussen Nederland en de Duitse Bond en het in gevaar komen van het Nederlandse afzijdigheidsbeleid. Limburg was een Nederlandse provincie die bevrijd moest worden van Duitse invloeden. Hoewel er veel discussie was over de manier waarop dit moest gebeuren, stonden de Nederlandse neuzen allemaal dezelfde kant op: Nederland moest zijn zelfstandige positie tegenover de Duitse Bond benadrukken, terwijl het tegelijkertijd de traditionele afzijdigheidspolitiek niet in gevaar mocht brengen.

Max Claassen is currently studying for a master's degree in Politics and Parliament at Radboud University in Nijmegen. He obtained his bachelor's degree in History at Utrecht University last year. During his time in Utrecht he specialised in international relations, European integration and Dutch foreign policy.

⁹⁸ Pekelder, *Nederland en de Duitse kwestie*, 74.